

Список використаних джерел:

1. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. Міжнародний документ від 14.06.1994. Офіційний вісник України від 29.06.2006. № 24. стор. 203. стаття 1794. код акта 36581/2006.
2. Чикало І. Інституційне забезпечення функціонування ринку землі в Україні. Економіст. 2013. № 3. С. 29-31.
3. Валентюк І., Сухенко В., Сич Н. Інституційне забезпечення розвитку територій України. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2009. Вип. 4. С. 119-130.
4. Про запровадження механізму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.06.1998 № 852 URL <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-98-п> (дата звернення: 17.11.2018).
5. Про утворення Державного департаменту з питань адаптації законодавства. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2004 № 1742. Офіційний вісник України від 14.01.2005. № 52. том 1. стор. 297. стаття 3447. код акта 31152/2004.
6. Проневіч О. С. Інституційні засади адаптації законодавства України до *acquis communautaire*: стан легального закріплення та перспективи вдосконалення. Право і Безпека. 2016. № 3. С. 32-39.
7. Про Національну раду з питань адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Указ Президента України від 30.08.2000 № 1033/2000. Офіційний вісник України від 15.09.2000. № 35. стор. 12. стаття 1481. код акта 16607/2000.
8. Про Державну раду з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України. Указ Президента України від 30.08.2002 № 791/2002. Офіційний вісник України від 20.09.2002. № 36. стор. 3. стаття 1676, код акта 23178/2002.
9. Питання Уповноваженого України з питань європейської інтеграції. Указ Президента України від 26.11.2001 № 1146/2001. Офіційний вісник України від 14.12.2001. № 48. стор. 13. стаття 2135. код акта 20573/2001.
10. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Закон України від 21.11.2002 № 228-IV. Офіційний вісник України. 2002. № 50. Ст. 2233.
11. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV. Відомості Верховної Ради України від 16.07.2004. № 29. стаття 367.
12. Про Міжвідомчу координаційну раду з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Постанова Кабінету Міністрів України від 31 березня 2004 р. № 417. URL <https://www.kmu.gov.ua/ua/nras/5505742> (дата звернення: 20.11.2018).
13. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Міжнародний документ від 27.06.2014. Офіційний вісник України від 26.09.2014. 2014 р. № 75. том 1. стор. 83. стаття 2125.
14. Питання організації виконання Закону України "Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу". Указ Президента України від 21.08.2004 № 965/2004. Офіційний вісник України від 17.09.2004. № 35. стор. 41. стаття 2331. код акта 29928/2004.
15. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228. Офіційний вісник України від 15.07.2014. № 54. стор. 88. стаття 1455. код акта 73125/2014.
16. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 № 423. Офіційний вісник України від 07.07.2015. № 51. стор. 52. стаття 1655. код акта 77475/2015.
17. Про Урядовий офіс з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. Постанова Кабінету Міністрів України від 13.08.2014 № 346. Офіційний вісник України від 26.08.2014. № 66. стор. 67. стаття 1847. код акта 73586/2014.

Надійшла до редколегії 08.12.18

Л. Малиуга, канд. юрид. наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ АДАПТАЦИИ СОЦИАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ К ACQUIS COMMUNAUTAIRE

*Проанализированы институциональные основы адаптации социального законодательства Украины к *acquis communautaire*. Раскрыто содержание основных положений о сотрудничестве между Украиной и Европейским Союзом в контексте национального социального законодательства. Сформирован перечень особенностей по адаптации национального социального законодательства к *acquis communautaire* на разных этапах развития Украины с момента обретения ею независимости. Установлено, что действующие институциональные основы адаптации социального законодательства Украины к *acquis communautaire* были фактически сложившиеся по состоянию на 2004 год.*

*Ключевые слова: адаптация, институциональные основы, социальное законодательство, законодательство ЕС, социальное обеспечение, *acquis communautaire*.*

L. Maliuga, Candidate of Sciences (Law)

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

INSTITUTIONAL BASICS FOR ADAPTATION UKRAINIAN SOCIAL LEGISLATION TO ACQUIS COMMUNAUTAIRE

*In the article the institutional principles of adaptation of the social legislation of Ukraine to the *acquis communautaire* are analyzed. The content of the basic provisions on cooperation between Ukraine and the European Union in the context of national social legislation is disclosed. A list of peculiarities regarding the adaptation of national social legislation to the *acquis communautaire* has been formed at various stages of Ukraine's development since its independence. It was established that the current institutional principles of adaptation of the social legislation of Ukraine to the *acquis communautaire* were actually formed as of 2004.*

*Key words: adaptation, social legislation, EU legislation, social security, *acquis communautaire*.*

УДК: 348.51

І. Мацелюх, канд. юрид. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПОКАРАННЯ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВІРИ, ЦЕРКВИ ТА МОРАЛІ НА ЗАПОРІЗЬКІЙ СІЧІ

Аналізується юридична відповідальність за злочини проти віри, церкви та моралі, яка закріплювалася нормами звичаєвого права та діяла на Запорізькій Січі. Здійснено порівняльно-правовий аналіз відповідної міри покарання із кримінальним законодавством окремих європейських країн, який засвідчив, що козацьке звичаєве право мало вищий рівень лібералізму до особи злочинця. Акцентовано на гуманності правової системи, яка за відсутності писаного права спиралася на принцип "здорового глузду", який дозволяє враховувати всі обставини справи. Переважне застосування простої смертної кари не виключало можливості використання у процесі пом'якшувальних обставин, які могли зберегти злочинцю життя.

Ключові слова: покарання, звичаєве право, злочини проти віри, козак, Запорізька Січ.

Вступ. Українське козацтво зародилося в епоху Середньовіччя, яка була наскрізь пронизана теологічним змістом, що проникав у всі сфери державно-політичного

та суспільного життя. Релігія формувала морально-етичні цінності, визначала соціальну поведінку кожної людини. Козацтво не стояло осторонь даного процесу.

Часто ціною власного життя вони відстоювали істинність православної віри, сприяли її поширенню. На Січі козаки відмовилися від багатьох суспільних і соціальних явищ – нерівності, кріпацтва, сім'ї, присутності жінок, при цьому перенесли в новостворене товариство православну релігію, захист якої мав безумовний характер. Будь-яке середовище, а козацьке не є винятком, не позбавлене злочинних проявів, із яким товариство безжально боролось. Законодавчі імперативи при цьому були відсутні, адже козаки керувалися "здоровим глуздом" та нормами звичаєвого права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика стратифікації системи покарання за злочини на Запорізькій Січі присвячена значна кількість наукових розвідок. Вона порушується у працях В. Антоновича, В. Андрущенко, О. Гуржія, П. Захарченка, І. Каманіна, В. Макарчука, М. Максимовича, Ю. Мицика, В. Панашенка, С. Плохія, А. Скальковського, В. Смоля, Д. Яворницького та інших, однак спеціальними дослідженнями, присвяченими аналізу юридичної відповідальності за злочини проти віри, церкви та моралі, вітчизняна історіографія похвалитися не в змозі.

Аналізуючи систему покарань у Запорозькій Січі, окремі дослідники історії українського козацтва констатують наявність широкої палітри санкцій, які характеризувалися особливою жорстокістю. Цей висновок випливає із фактів застосування на Січі різновидностей смертної кари, яка передбачалася за вчинення низки злочинів. У наукових колах утвердилася думка про те, що суворість покарання була викликана "постійним перебуванням Січі у воєнному стані", а також тим, що туди приходили люди "сумнівної моральності" та "з кримінальним минулим" [1, с. 185].

Мета роботи. Не заперечуючи висловленого, проаналізуємо види покарань у січових та паланкових козаків, які застосовувалися за злочини проти віри, церкви та моралі.

Виклад основного матеріалу. Об'єктивність висновків неможлива без порівняння системи покарань, яка існувала на Запорозжі із системою санкцій, що мали місце в середньовічних країнах Західної Європи та в Московському царстві. У першому випадку зосередимо увагу на кримінально-процесуальному уложенні Священної Римської імперії німецької нації – "Constitutio Criminalis Carolina", 1532 р. (далі – Кароліна). Будучи єдиним загальноімперським законом роздробленої феодалної Німеччини, Кароліна встановлювала презумпцію винуватості та характеризувалася впровадженням системи жорстоких покарань. Так, смертна кара застосовувалася за переважну більшість злочинів, здебільшого в кваліфікованій формі, у тому числі й для жінок (спалення, четвертування, колесування, повішення, потоплення і закопування живцем у землю) [2]. За твердженням німецького дослідника XIX ст. А. Бернера, "такі покарання застосовувалися із витонченою жорстокістю, винахідливістю з метою завдання злочинцю якнайбільших страждань" [3, с. 65].

Кароліна узаконювала інквізиційний процес, що мав на меті боротьбу із злочинними проявами проти віри, церкви, сім'ї та моралі. Виправдовуючи свою діяльність очищенням віри від еретиків, католицька інквізиція працювала в усіх країнах Західної Європи з XIII ст. по XVII ст. [4, с. 125]. Застосовуючи найрізноманітніші тортури ("диба", яка викручувала плечові суглоби шляхом підвішування через блок у стелі, заливання водою, підсмажування на вогні, "кобила", "чобіт", "відьомське крісло" та інші жакливі знаряддя), що завдавали нестерпні фізичні страждання [5, с. 28]. Після таких допитів обвинуваченому вирок уже не був потрібний, адже він не

витримував жорстокого катування. Витривалішу особу чекало єдине покарання – кваліфікована смертна кара у формі спалення на вогнищі. Багаття викладали на спеціальному помості, обкладали соломом та хмизом. Перш ніж згоріти, еретик задихався, а його рештки підлягали знищенню [6]. Проте на цьому покарання не закінчувалося. Майно еретика підлягало повній конфіскації, а будинок спалювався або перетворювався на міське сміттєзвалище [5, с. 29]. Як бачимо, покарання за злочини проти віри в Західній Європі періоду Середньовіччя були надзвичайно жорстокі, як, зрештою, і методика проведення самого розслідування.

В іншій частині Європи – на Сході, у Московському царстві, основний збірник законів – "Соборне Уложеніє" 1649 р. також передбачав застосування кваліфікованої смертної кари шляхом спалення за вчинення злочину проти віри. Про це йдеться у 1 розділі під назвою: "Про богохульників та про церковних бунтівників". Злочинців, які наважувалися знеславити православну віру, Московський цар наказував негайно розшукувати та викривати. Санкція статті передбачала спалення на вогнищі. "Буде хто з іновірців, чи якої-небудь віри, або з московців покладе хулу на Господа Бога і Спаса нашого Ісуса Христа, або на ту, що народжувала, – Його Пречисту Владичицю нашу Богородицю Діву Марію, або на чесний хрест, або на Святих Його угодників, – ідеться в Уложенні, – про це дізнаватися всякими способами, розшукати, а коли знайдеться, то того богохульника викривши, покарати спаленням" [7]. За свідченням московського чиновника XVII ст. Г. Котошихіна, у практиці судочинства за злочини проти віри, церкви і моралі застосовували єдину форму кваліфікованої смертної кари – спалення. У роботі, написаній у Швеції після втечі від переслідування царством, він згадував про практику застосування тортур під час допитів та вказував на злочини, за вчинення яких можна було потрапити живцем на вогнище. До таких діянь належали: "богохульство, церковна татьба, содомський гріх, волхвування, чорнокнижництво, неправильне тлумачення вчення Апостолів і Пророків Святих і Отців церкви" [8, с. 130].

Як бачимо, система покарань за злочини проти віри, церкви, сім'ї та моралі в країнах Західної Європи та в Московському царстві зводилася до єдиного – до застосування кваліфікованої смертної кари, здебільшого у формі спалення. При цьому методи досудового розслідування також не характеризувалися гуманністю, а зводилися до жорстоких тортур, які завдавали морального і фізичного болю, калічили людей, а подекуди позбавляли життя ще на стадії розслідування.

Центральна частина Європи, на просторах якої існувало Велике князівство Литовське, а згодом – Річ Посполита, характеризувалася іншими особливостями, на яких ми наголошували у попередніх розділах роботи. В таких суспільно-політичних умовах і виникає українське козацтво, яке еволюціонувало до рівня самостійної військово-адміністративної одиниці, що мало власну територію, устрій, органи управління та систему звичаєвого права. Остання безальтернативно охороняла засади православної віри, церковний устрій, принципи лицарської моралі, встановлюючи санкції за відповідні протиправні дії [9, с. 208–209].

Загалом система покарань за злочини проти віри, церкви та моралі у Запорозькій Січі не була розмаїтою. Прояви віровідступництва, богохульства, злочинів проти церкви, посягання на храмові чи монастирське майно, злочини проти моралі, статей злочини каралися смертною карою [10, с. 411]. Чіткої класифікації, за які саме злочини призначали той чи інший вид смертної кари, у козаків не існувало. Усе залежало від обставин вчинення

злочину та ступеня його тяжкості [11, с. 180]. Однак покарання у формі спалення ніколи не застосовувалося.

Зазвичай винного за вчинення злочинів проти віри, у тому числі за богохульство, позбавляли життя шляхом відрубування голови. Злочинців, що посягнули на церковне чи монастирське майно, карали на смерть через повішення. Частина їхнього майна передавали козацькому товариству, а частину передавали на храм. Отже, за злочини проти віри та церкви на Січі застосовувалася смертна кара, проте не в кваліфікованій формі, а в простій.

За вчинення злочинів проти моралі винуватого також чекала смертна кара, яка виконувалася в особливо принизливий спосіб. Зловмисника приковували чи прив'язували мотузкою до так званого "ганебного стовпа". Він традиційно знаходився біля дзвіниці при Січовій Покровській церкві або на площі паланки. Навколо стовпа ставили різні напої: горілку, мед, пиво, брагу, клали калачі та в'язку кивів – дерев'яних палиць [10, с. 415]. Козаки давали засудженому випити та поїсти, після чого били його, примовляючи: "От тобі вражий сину, щоб ти не крав і злочинних дій не вчиняв, ми всі за тебе цілим куренем відплачуємо". У такий спосіб злочинця забивали до смерті [12, с. 176]. Майно злочинця також підлягало конфіскації на користь козацького товариства. Така форма смертної кари вважалася ганебною та принизливою, а отже, була найтяжчою для козака [12, с. 165].

У разі, коли смертна кара застосовувалася до відомого військового старшини чи поважного козака, то її виконання супроводжувалося релігійними обрядами [13, 161]. Засудженому дозволялося покаятися перед громадою, висповідатися перед священиком та пройти таїнство причастя для відпущення гріхів перед Богом. Усіх загиблих та страчених козаків заносили до спеціальної книги, яка зберігалася в Покровській Січовій церкві для поминання під час щоденної літургії "за упокій душі" [12, с. 144].

Більш м'яке покарання у формі публічного побиття киями застосовувалося за образу чи знеславлення жінки. Козака не забивали до смерті, йому призначали відповідну кількість ударів, які йому завдавали публічно. "Наказую Вам пане полковнику із старшиною: цього козака Маляра знайти, щоб далі таких непристойностей і худностей не наважився чинити та для страху публічно на базарі киями покарати і нам доповісти по виконанню", – зазначалося в наказі до полковника козацької паланки від 7 листопада 1772 р. про застосування покарання за знеславлення [12, с. 161]. Таке покарання було хоч і ганебне, проте достатньо гуманне і носило виховну функцію [12, с. 161]. Подекуди смертна кара замінювалася на побиття киями. Інколи й побиття не виконувалося через те, що побратими не наважувалися підняти руку на товариша [14, с. 127].

Калічицькі покарання на Січі майже не застосовувалися, оскільки вони суперечили моральним засадам та військовим принципам козацького товариства, бо скалічений козак "не міг ні у війську воювати, ні Богу молитися" [13, 161].

Крім того, принцип "здорового глузду", з урахуванням якого застосовувалися покарання, дозволяв відмовитися від смертної кари, враховуючи пом'якшувальні обставини, що могли полегшити міру покарання [10, с. 388–390; 15, с. 76]. До них відносилося бажання дівчини вийти заміж за приреченого на смерть [16, с. 89; 17, с. 115], значні військові успіхи козака під час походів, походження із знаної, авторитетної родини, яка готова була взяти його козака на поруки, наявність дружини та малолітніх дітей, а також та клопотання січового священика.

У роботі А. Скальковського описаний показовий випадок, коли козак запорозького села Лебедівки Протовацької паланки, обвинувачений у вчиненні тяжкого злочину (кваліфікація діяння не зазначається, – авт.) та покараний за нього великим грошовим штрафом, вирішив помститися заявниці, завдавши їй численних ножових поранень, від яких та загинула. У скоєному козак зізнався сам. Затримавши побратима, козаки доправили його до суду кошового отамана. Розглянувши справу, отаман оголосив військовому старшині, що командував Задніпровською паланкою, свій вирок: "Присланий при вашому рапорті в Кіш житель с. Лебедівки Василь Баркут, хоч за винуватість у вбивстві чужої жінки винний підлягає смертній карі, проте він має у себе малолітніх дітей і дружину і щоб вони не лишилися без годувальника та утримання, на думку Коша, замість смертної кари, жорстоко тут покарати киями і відпустити на своє місце проживання для покаяння (8 серпня 1767 р.)". [12, с. 164].

Таким чином, рішення кошового отамана, на відміну від тогочасного кримінального права країн Західної Європи та Московського царства, промовисто свідчать про гуманність козацького звичаєвого права, де домінуючим був принцип "здорового глузду". Звичайно, такі випадки застосування пом'якшувальних обставин були поодинокі, але вони також мали місце.

Крім того, на Запорозжі були й інші форми юридичної відповідальності, власне, церковного характеру, які існували у двох формах: формі публічного покаяння в церкві та у вигляді ув'язнення в монастирі з тією ж метою. Про публічне покаяння козака в січовій церкві згадує В. Александренко в статті "Запорозькі козаки в описанні англійського посла при російському дворі 1736 р.", опублікованій в англійському журналі "The Academy". Автор розвідки опублікував звіт англійського резидента Клавдіуса Рондо лорду Гарринготу про звичаї та устрій запорожців, які у той період воювали на боці Росії проти турків. Серед опису "дивакуватих звичаїв" зустрічаємо згадки про функції та правомочності січових священиків. Так, К. Рондо стверджував, що "священикам на Січі не дозволено було втручатися у будь-які справи, окрім заступництва за засуджених та участі у процесі здійснення козаком-порушником публічного покаяння в січовому храмі" [18, с. 446]. Крім того, із матеріалів судового акта від 2 липня 1756 р. дізнаємося про порушення кримінальної справи проти запорозьких козаків, які здійснили крадіжку худоби у татар. Підозрювані були затримані, доставлені до Січі, де їх "словесно допитали в церкві". За "щиросердне розкаяння" вони були прощені отаманом, священиком та громадою, щоправда, залишився невідомим факт щодо відшкодування збитків потерпілій стороні [19, с. 613].

Підтвердження застосування церковного покаяння як самостійного покарання знаходимо на сторінках часопису "Київська Старовина", де опубліковані матеріали справи, порушеної проти козака С. Чорного. Він у групі з іншими козаками нападав та татарські поселення, викрадаючи худобу в чабанів. За системне вчинення цього злочину зловмисників розшукував кошовий отаман, але безрезультатно. Зрештою козак С. Чорний самостійно прийшов на Січ та добровільно зізнався у вчинених злочинах. Увраховуючи обставини, суд кошового отамана наклав на нього церковне покарання. Так, С. Чорний був допитаний у церкві, після чого зобов'язався ніяких нападів самовільно не робити. Після покаяння козак отримав прощення від священика, Коша та від усього війська. Подальша доля козака не була пов'язана із злочинними діяннями. За існуючими відомостями.

мостями, він поїхав у зимівник, де невдовзі в с. Чернечому одружився [19, с. 613].

Із проаналізованих документів можемо зробити висновок, що публічна сповідь і покаяння в храмі перед Богом, священиком та запорозькою громадою слугували окремим видом покарання, яке застосовувалося за дрібні проступки та злочини середньої тяжкості.

Вплив релігії загалом і авторитет духовенства зокрема простежується не лише в можливості священиків впливати на міру покарання. Окрім іншого, вони могли взяти засудженого на поруки чи відправити в монастир для покаяння. Відомий ще один випадок, який мав місце 3 січня 1759 р. Йдеться про запорозького козака Полтавського куреня М. Шульгу, який декілька років поспіль "гайдамакував" та здійснював крадіжки коней на території Польщі та Буджаці (південна Бессарабія. – Авт.). Злочинця, який переховувався від правосуддя, було затримано в шинку на річці Солонець і перевезено військовим осавулом на Січ. У ході проведених слідчих дій злочинець зізнався у вчиненні злочину. Засудженому було винесено вирок, який полягав у застосуванні смертної кари на шибениці. Проте січовий священик, який добре знав винуватого, та брати засудженого просили кошового отамана передати злочинця на поруки. Клопотання було задоволене і козак уник смертної кари, відправившись у монастир на покаяння [12, с. 164].

Висновки. Незважаючи на те, що Запорозька Січ входила до складу Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, зрештою – до Української гетьманської держави (Війська Запорозького), вона завжди зберігала свою автономію, яка найповніше проявлялася у її правовій системі. Січ її витворила самостійно, спираючись здебільшого на норми звичаєвого права. Правовий уклад Запорозжя рідко пересікався з правовими системами тих держав, до складу яких воно територіально належало. Не винятком була й система покарань, яку впродовж віків виробила корпорація січових лицарів. Суворість, але не надмірність у покараннях стала характерною рисою права Запорозької Січі. При визначенні міри кримінальної відповідальності бралися до уваги мотиви, суб'єктивні та об'єктивні обставини, що впливали на вчинення злочину, враховувалися пом'якшувальні обставини. Допускалися можливості помилування, звільнення від покарання, заміни більш м'якими – публічним покаянням у церкві або ув'язненням в монастирі для покаяння. Усе це в сукупності значно пом'якшувало систему кримінального права, робило її гуманною, спрямовувало її не лише на залякування, а й на подальше використання засудженого в інтересах усього військового товариства. Саме з цих причин дуже рідко на Запорозжжі застосовувалися і калічніцькі покарання.

Юридична відповідальність за злочини проти віри, церкви та моралі на Запорозькій Січі мала свої особливості. Переважне застосування простої смертної кари не виключало можливості використання пом'якшувальних обставин у процесі, незважаючи на тяжкість вчиненого протиправного діяння. Порівняння кримінального законодавства окремих європейських країн з нормами карного звичаєвого права козацької вольності свідчить, що останні мали вищий рівень лібералізму до особи

злочинця, співчутливе ставлення до нього, як ознаку солідарності, що зримо проявлялася до своїх побратимів у судовому процесі. На нашу думку, це пояснюється кількома обставинами. По-перше, відсутністю писаного права, через що козацькі суди не були обтяжені вищою і нижчою межею міри покарання, а відтак, керуючись здоровим глуздом, вони відходили від усталених норм, застосовуючи санкції за принципом "нижче нижчої межі". По-друге, суди, що функціонували колегіально, розглядали справи в сукупності із іншими фактами, явищами, обставинами, зіставляючи їх із діючим принципом "здорового глузду". По-третє, домінуванням православної віри, яка пропагувала принципи любові до ближнього, милосердя, гуманізму, справедливості.

Список використаних джерел:

1. Рябчинська О. П. Покарання в Українській козацькій державі (середина XVI ст. – перша половина XVIII ст.) / О. П. Рябчинська // Проблеми розвитку національної державності. Серія: Право. – 2015. – № 3(49). – С. 3–7.
2. Іванов В. М. Історія держави і права України : навч. посіб. / В. М. Іванов. – К. : МАУП, 2002. – Ч. 1. – 264 с.
3. Каролина. Уголовно-судебное уложение Карла V / пер., предисл. и прим. С. Я. Булатова. – Алма-Ата : Наука, 1967. – 152 с.
4. Berner A. F. Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. / A. F. Berner. – Leipzig, Tauchnitz, 1866. – XVI. – 591 s.
5. Андрущенко В. Л. Запорізька Січ як феномен / В. Л. Андрущенко, В. М. Федосов. – К. : Заповіт, 1995. – 173 с.
6. Климкін С. Становлення і механізми діяльності чернечої інквізиції на півдні Франції: спроба реконструкції історичних реалій / С. Климкін // Історична панорама. – 2017. – Вип. 24. – С. 20–36.
7. Hoensbroech H. von. Papiertwojogo dzialalnosc spoleczno-cywilizacyjna. Warszawa: Nakladem W. Podwinskiego, 1907. – P. 119–143.
8. Соборне уложення 1649. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bibliograph.com.ua/sobornoe-ulozhenie-1649/index.htm> (дата звернення: 16.10.2018).
9. Котошихин Г. О России в царствование Алексея Михайловича / Г. Котошихин. – СПб. : Издание археологической комиссии, 1884. – 196 с.
10. Апанович О. М. Розповіді про запорозьких козаків / О. М. Апанович. – К. : Дніпро, 1991. – 335 с.
11. Бойко І. І. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.) : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. І. Бойко. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2014. – 904 с.
12. Бойко І. І. Кримінальні покарання в Україні (IX–XX ст.) : навч. посіб. / І. І. Бойко. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту ім. І. Франка, 2013. – 406 с.
13. Скальковский А. А. История Новой-Сечи, или последнего Коша Запорозского / А. А. Скальковский : Изд. третье. – Одесса : Типография А. Шульце, 1885. – Ч. I. – 303 с.
14. История о казаках запорожских. Как оные издревле зачались, и откуда свое происхождение имеют, и в каком состоянии ныне находятся, сочинение от инженерной команды / Издана со списка. хранящегося в библиотеке Михаила Семеновича Воронцова, Одесским обществом истории древности. – Одесса : Городская типография, 1851. – 95 с.
15. Шевченко О. О. Звичаєве право України IX–XIX століть : монографія / О. О. Шевченко. – К., 2014. – 200 с.
16. Захарченко П. П. Історія держави та права України / П. П. Захарченко. – К. : Атіка, 2005. – 368 с.
17. Грозовський І. Козацьке право. Право України. Сторінки історії / І. Грозовський. – 1997. – № 6. – С. 76–80.
18. Левицький О. Обычай помилования преступника, избранного девушкой в мужья / О. Левицький // Киевская старина. – 1905. – № 1. – С. 89–97.
19. Левицький О. И. Очерк внутренней истории Малороссии / О. И. Левицький // Киевские университетские известия. – 1874. – № 3. – С. 115.
20. Молчановский Н. Английское известие 1736 г. о запорожцах. Документ, известия и заметки / Н. Молчановский // Киевская старина. – 1889. – № 11. – С. 444–447.
21. Скальковский А. Как судили и рядили в Сечи Запорозской. Известия и заметки / А. Скальковский // Киевская старина. – № 3, 1886. – С. 604–621.

Надійшла до редколегії 07.12.18

И. Мацелюх, канд. юрид. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

НАКАЗАНИЯ ЗА ПРАВОНАРУШЕНИЯ ПРОТИВ ВЕРЫ, ЦЕРКВИ И МОРАЛИ НА ЗАПОРОЖСКОЙ СЕЧИ

Анализируется юридическая ответственность за преступления против веры, церкви и морали, которая была закреплена нормами обычного права Запорозьской Сечи. Осуществлен сравнительно-правовой анализ соответствующих мер наказания с уголовным законодательством отдельных европейских стран, который показал, что в казачьей вольности обычное право имело высокий уровень либерализма к личности преступника. Акцентировано на гуманности правовой системы, которая опиралась на принцип "здорового смысла". Он позволял учитывать все обстоятельства дела. Преимущественное применение простой смертной казни не исключало возможности использования в процессе смягчающих обстоятельств, которые могли сохранить преступнику жизнь.

Ключевые слова: наказание, обычное право, преступления против веры, казак, Запорозьская Сечь.

I. Matselyukh, Candidate of Sciences (Law), Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

PUNISHMENT FOR OFFENSES AGAINST FAITH, CHURCH AND MORALS IN ZAPOROZHSKAYA SICH

The publication is devoted to the analysis of legal responsibility for crimes against faith, church and morality, which was enshrined in the customary law of the Zaporizhzhya Sich. A comparative legal analysis of the relevant penalties with the criminal law of individual European countries was carried out, which showed that in Cossack customary law there was a high level of liberalism to the identity of the criminal. Emphasized on the humanity of the legal system, which was based on the principle of "common sense". He allowed to take into account all the circumstances of the case. The preferential use of the simple death penalty did not exclude the possibility of using in the process of mitigating circumstances that could save the criminal life.

Keywords: punishment, customary law, crimes against the faith, Cossack, Zaporizhzhya Sich.

УДК 342.7: 347.471.7, 342.731

Т. Павроз, здобувач
Національна академія внутрішніх справ, Київ, Україна

ПРАВА ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ЕЛЕМЕНТ ЇЇ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ

Присвячено розкриттю прав церкви в Україні як основоположного елемента її конституційно-правового статусу. Проаналізовано права церкви, що закріплені у спеціальному законодавстві України та міжнародно-правових актів, що ратифіковані Україною з цього питання. Розкриваються існуючі недоліки та шляхи подолання їх у чинному законодавстві України.

Ключові слова: права церкви; конституційно-правовий статус церкви; свобода совісті та віросповідання; релігійні обряди та церемонії; література та предмети релігійного призначення; добродійна та культурно-освітня діяльність.

Вступ. Релігія та церква відіграють важливу роль у житті будь-якого суспільства. У силу того, що більшість церков взаємопов'язані, а деякі є глобальними, розповсюдженими в усьому світі, конституційно-правовий статус церкви та його елементи потребують ретельного комплексного дослідження.

Ми також наголошуємо на тому, що відносини між державою та церквою стали дедалі важливішими і актуальними в чинному законодавстві України. Зумовлено це тим, що сьогодні відносини держави та церкви набувають політичного окрасу, оскільки відбувається активне втручання держави в релігійні справи. Тому з метою захисту своїх інтересів кожному із учасників цих відносин потрібно розуміти як свої права, так і обов'язки. Необхідність у дослідженні прав церкви та її обов'язків також виявляється в процесі дослідження її конституційно-правового статусу в Україні.

Тема конституційно-правового статусу церкви набуває все більшого інтересу як в Україні, так і закордоном. Пов'язано це із тим, що, починаючи з ХХ ст., у більшості країн світу було проголошено відділення церкви від держави, але віруючих від цього не зменшилось.

На сьогодні за даними різних соціологічних опитувань близько 76 % населення України визначають себе віруючими. Релігія посідає важливе місце в духовному, культурному, політичному, економічному, соціальному житті багатьох людей. Незаперечним є також активна участь релігійних організацій у формуванні громадянського суспільства та правової, демократичної держави.

Незважаючи на те, що Конституція України від 28 червня 1996 р. у ст. 35 відділила церкву від держави, наголошуючи на тому, що церква та релігійні організації відокремлені від держави, а школа від церкви, що жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова [1], дотепер актуальним залишається питання визначення самого статусу церкви в конституційно-правовому полі держави.

Також хочемо наголосити на тому, що закріплення даного принципу не обов'язково має означати, що світська держава має бути антирелігійною. Принцип відділення церкви від держави, як і принцип свободи совісті

та віросповідання, є частиною кредо ліберальної демократичної держави.

Саме питання конституційно-правового статусу церкви є досить широким і потребує комплексного дослідження. Ми хочемо наголосити на тому, що нині у вітчизняній юридичній літературі дане питання комплексно не досліджено. Актуальність нашої статті підтверджується й тим, що на сьогоднішній день у вітчизняній літературі також не приділялась достатня увага і розкриттю прав церкви в Україні як основоположного елемента її конституційно-правового статусу.

З урахуванням зазначеного вище зауважимо, що розгляд питання конституційно-правового статусу церкви неможливо без розкриття його основоположного елемента – прав. Права, можна сказати, є найважливішим елементом конституційно-правового статусу церкви, оскільки надають блага, необхідні для існування кожної церкви та реалізації її діяльності. Поряд із правами існують обов'язки як необхідний елемент регулювання статусу цього суб'єкта. Саме сукупністю прав та обов'язків, закріплених численними нормативно-правовими актами, що мають різну ієрархію та галузеву належність, визначається правове становище церкви в Україні, відображаючи його потреби та інтереси, взаємовідносини з державою, роль у суспільстві.

У нашій статті ми зосередимо увагу саме на правах церкви, що допоможе нам у подальшому дослідженні конституційно-правового статусу церкви в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з установленням конституційно-правового статусу церкви в Україні, та його основоположний елемент – право.

Предметом дослідження є зміст прав церкви як основоположного елемента її конституційно-правового статусу в Україні, його нормативна основа.

Метою дослідження є визначення прав церкви як основоположного елемента її конституційно-правового статусу в Україні. Надання науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на вдосконалення чинного законодавства в цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про конституційно-правове регулювання релігійних від-